

Eekhoornmonitoring in Limburg

Vilmar Dijkstra, Zoogdierverseniging VZZ, Oude Kraan 8, 6811 LJ Arnhem
Yvette Eurlings, Kastanjelaan 8, 5953 KK Reuver

Het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg viert dit jaar het 25-jarig jubileum van de Zoogdierwerkgroep. Vorig jaar had de Zoogdierverseniging VZZ reden voor een bescheiden feestje; het meetnet voor het tellen van eekhoornnesten bestond toen tien jaar. De aantalontwikkeling van de Eekhoorn (*Sciurus vulgaris*) werd in de periode 1995 tot en met 2004 nauwlettend gevolgd. Dit artikel behandelt een decennium lang eekhoornmonitoring in Limburg. De Zoogdierenwerkgroep van het Natuurhistorisch Genootschap leverde daarbij een belangrijke bijdrage.

AANLEIDING

In 1995 is de Zoogdierverseniging VZZ gestart met het monitoren van de Eekhoorn [figuur 1] door middel van het tellen van nesten. Dit monitoring meetnet is onderdeel van Zoogdiermonitoring, een project waarin meerdere meetnetten zijn ondergebracht.

Eekhoorns behoren tot de meest gewaardeerde en bekendste Nederlandse zoogdieren, echter over hun aantalontwikkeling is weinig bekend. Wat wel bekend is dat Eekhoorns erg te lijden hebben gehad van een virusziekte in de periode 1960-1970, waardoor de aantallen landelijk flink achteruit gingen. Ook in de ons omringende landen stortte de eekhoornpopulaties ineen (BIJLSMA, 1992). Uit Engels onderzoek blijkt dat een parapokkenvirus waarschijnlijk een belangrijke rol in de achteruitgang heeft gespeeld (KEYMER, 1983). Na de ziekte heeft enig herstel plaatsgevonden, maar niet overal. Daarom heeft Zoogdiermonitoring een onderzoek opgezet dat de aantalontwikkeling van de Eekhoorn in Nederland vaststelt. Het is mogelijk gebleken dit te doen door nesten

van Eekhoorns te registreren in zogenaamde telgebieden. Een telgebied is doorgaans tussen de 10 en 25 hectare groot. Het tellen van eekhoornnesten wordt één keer per jaar gedaan in februari. In deze maand dragen de loofbomen geen blad en worden er geen nieuwe nesten bijgebouwd. De tellingen worden jaarlijks op dezelfde wijze en met dezelfde intensiteit uitgevoerd. Op deze wijze zijn de tellingen goed met elkaar te vergelijken. De jaarlijkse wisselingen in de aantallen nesten vormen een relatieve maat voor de aantalontwikkeling in een eekhoornpopulatie.

NESTEN

Tijdens het zoeken naar nesten wordt gelet op de locatie van het nest in het bos en in de boom, op de vorm, de grootte, het gebruikte materiaal, de doorzichtigheid van het nest en eventuele aanwezigheid van eekhoornsporen.

De nesten in loofbomen zijn meestal bolvormig met een doorsnede van 25 tot 50 cm. Het materiaal bestaat uit losse twijgen, meestal met bladeren. De nesten zijn van binnen bekleed met repen bast, gras, mos, wol of ander materiaal. Een ingang is doorgaans niet zichtbaar. De nesten zitten vaak hoog in de boom (meestal hoger dan zes meter) (LANGE *et al.*, 1994).

In naaldbomen zijn de nesten vaak minder bolvormig, maar meer ovaal of wat afgeplat. Ook zijn in deze nesten vaak geen twijgen

FIGUUR 1
De Eekhoorn (*Sciurus vulgaris*)
(foto: Dick Klees).

FIGUUR 2

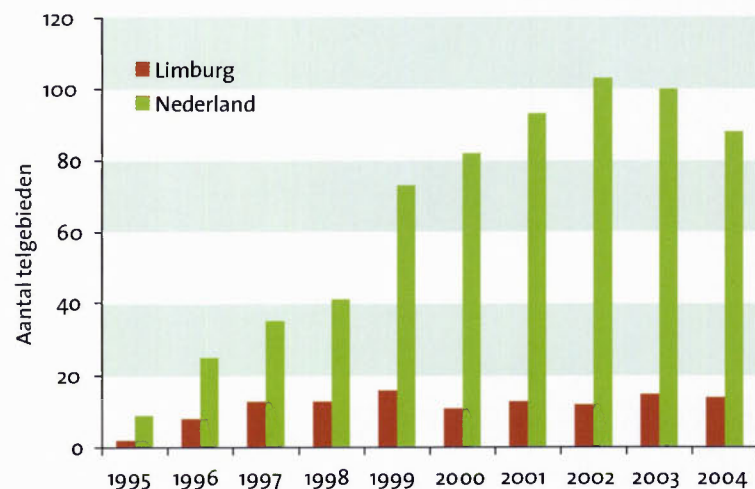
Nest van de Eekhoorn (*Sciurus vulgaris*) in een den (foto: Dick Klees).

met bladeren verwerkt, maar takken met naalden [figuur 2]. Eekhoornnesten kunnen verward worden met vogelnesten, maar na enige oefening zijn de nesten goed van elkaar te onderscheiden.

TELGEBIEDEN

In 1995 werd in Limburg gestart met drie telgebieden, waarvan er twee op de voorgeschreven wijze werden geteld. Dit waren het Steinerbos, onder leiding van Ludy Verheggen (tevens voormalig provinciaal coördinator eekhoornmonitoring) en het bosgebied Rimborg onder leiding van Jack Pöschkens. In 2004 was het aantal telgebieden in Limburg uitgegroeid tot 18, waarvan er 16 zijn geteld.

De ligging van de telgebieden wordt weergegeven in figuur 3. Er is

FIGUUR 3

De ligging van de gebieden in Limburg, waar nesten van de Eekhoorn (*Sciurus vulgaris*) worden geteld.

op het kaartje goed te zien, dat de gebieden niet optimaal over de provincie zijn verdeeld. In Noord- en Midden-Limburg liggen nauwelijks telgebieden. Er zal in de komende jaren getracht worden een meer evenwichtige verdeling te verkrijgen.

Om een beeld te geven in de jaarlijkse ontwikkeling van het aantal telgebieden wordt in figuur 4 het aantal op de voorgeschreven wijze getelde telgebieden in Limburg en in geheel Nederland weergegeven. Vanaf 1995 is in geheel Nederland een forse stijging in het aantal gebieden waar te nemen. Vanaf 2003 is een lichte daling te zien. Het aantal telgebieden in Limburg is na een grote toename in de eerste twee jaar, relatief stabiel gebleven.

Alle telgebieden in Limburg liggen in loofbossen, wat betekent dat er geen analyses en vergelijkingen gemaakt kunnen worden met andere bostypes.

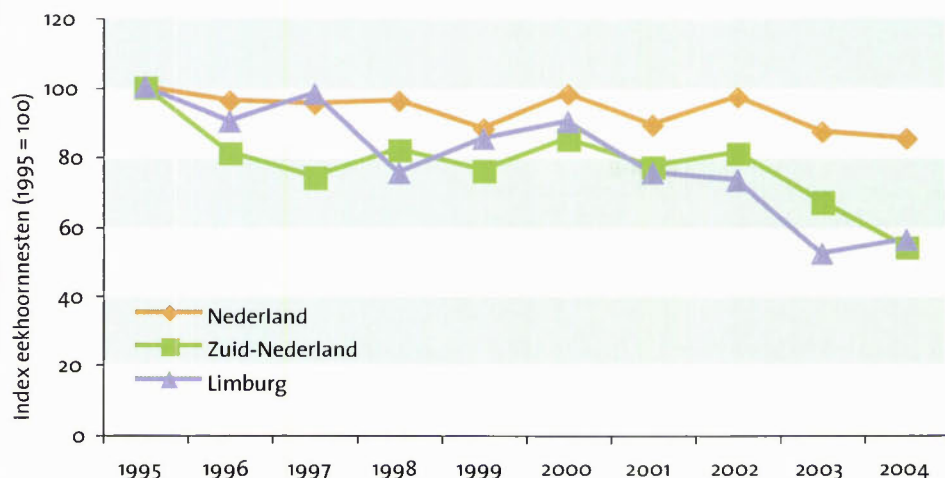
Telgebieden die onvolledig zijn geteld worden niet in de analyses meegenomen, omdat die gegevens niet te vergelijken zijn met volledige tellingen in dat telgebied. Telgebieden die buiten de winterperiode zijn onderzocht worden eveneens niet meegenomen, omdat dan de kans bestaat dat er nieuwe nesten zijn gebouwd, wat een vertekend beeld zou geven.

AANTAL GETELDE EEKHOORNNESTEN

Hoewel het aantal eekhoornnesten in Nederland is gedaald [figuur 5], is deze afname niet significant. Daar-

FIGUUR 4

Het aantal telgebieden Limburg in de periode 1995-2004.

FIGUUR 5

Index aantalonontwikkeling van de nesten van de Eekhoorn (*Sciurus vulgaris*) in Nederland, Zuid-Nederland en Limburg (startjaar 1995 = 100%).

uit kan worden geconcludeerd dat het aantal eekhoornnesten voor heel Nederland stabiel is. Voor Limburg is dit anders, daar geldt dat de geconstateerde afname wel significant is ($p < 0,01$). Daarmee wordt aangetoond dat het aantal Eekhoorns in de Limburgse loofbossen is afgenomen. Met name vanaf 2002 is een behoorlijke daling te constateren. Aangezien er buiten Zuid-Limburg nauwelijks telgebieden aanwezig zijn, zegt deze index niets over de Eekhoorns in de rest van de provincie. Echter ook geheel Zuid-Nederland (Zeeland, Limburg en het grootste deel van Noord-Brabant) laat een significante afname zien. De achteruitgang van de Eekhoorn vindt hier niet alleen in loofbossen plaats, maar ook in gemengde bossen.

OORZAAK?

Wat de afname van het aantal Eekhoorns veroorzaakt is niet duidelijk. Mogelijk dat af en toe de virusziekte die de Eekhoorn in de vorige eeuw parten speelde, opnieuw de kop op steekt. Duidelijk is dat Eekhoorns zich in loofbossen moeilijker kunnen handhaven dan in naald- en gemengde bossen. Een eventuele ziekte kan in dat geval een grotere impact hebben.

Dat Eekhoorns het in loofbos moeilijk hebben heeft te maken met het voedselaanbod. De Eekhoorn is met name afhankelijk van de zaadproductie in een bos. De soort heeft meer baat bij de relatief constante zaadproductie van dennen en sparren, dan bij de onregelmatige productie van Beuken (*Fagus sylvatica*), eiken (*Quercus spec.*) en Hazelaars (*Corylus avellana*). Tijdens de jaren dat in loofbossen

veel zaad wordt geproduceerd (zogenaamde mastjaren) kan de eekhoornstand echter behoorlijk toenemen. Afgelopen winter waren er zeer veel beukennotjes en eikels. De Eekhoorns komen dan in een goede conditie de winter door en het overlevingspercentage is in zo'n geval beduidend hoger. Daarnaast werpen de vrouwtjes onder dergelijke goede omstandigheden in maart al de eerste jongen. In de zomer volgt een tweede worp. Door de betere conditie van de vrouwtjes hebben de jongen een grotere kans om volwassen te worden. We zijn dan ook zeer benieuwd naar de resultaten van de tellingen die afgelopen winter zijn uitgevoerd en de tellingen die aankomende winter uitgevoerd gaan worden. Met name de tellingen van aankomende winter moeten laten zien of het mastjaar een positieve invloed op de eekhoornpopulatie in de Limburgse loofbossen heeft gehad.

OPROEP

Ondanks dat er meer tellers bij zijn gekomen en er zeer actief geteld wordt, is er nog altijd behoefte aan nieuwe telgebieden en tellers. Zoogdiermonitoring zoekt met name meer waarnemers in Noord- en Midden-Limburg. In Zuid-Limburg zijn we specifiek op zoek naar telgebieden in naald- of gemengde bossen. Geïnteresseerden kunnen zich aanmelden bij Yvette Eurlings, provinciaal coördinator eekhoornmonitoring in Limburg via telefoon 06-1213772, of men neemt contact op met de VZZ.

Summary

MONITORING RED SQUIRRELS IN LIMBURG

Since 1995, the Dutch Society for the Study and Conservation of Mammals (VZZ) has been monitoring Red squirrel (*Sciurus vulgaris*) populations in Limburg, by counting their nests. In the period from 1995 to 2004, the population decreased by about 50% ($p < 0,01$). The research in Limburg was almost entirely done in deciduous woods in the

southern part of the province. However, the population also decreased across the entire south of the Netherlands. Little is known about the reasons for this decrease. The disease which reduced populations over the 1960–1970 period may still be taking its toll.

Literatuur

● BUIJSMA, R.G., 1992. Eekhoorn. In: Broekhuizen

S., B. Hoekstra, V. van Laar, C. Smeenk & J. Thissen. Atlas van de Nederlandse zoogdieren. KNNV-uitgeverij, Utrecht: 222–226.

● KEYMER, I.F., 1983. Diseases of squirrels in Britain. Mammal Review 13: 155–158.

● LANGE, R., P. TWISK, A. VAN WINDEN & A. VAN DIEPENBEEK, 1994. Zoogdieren van West-Europa. KNNV-uitgeverij/VZZ, Utrecht.

● WIJS, W.J.R. DE, A. KAPER & V.A.A. DIJKSTRA, 2001. Het tellen van eekhoornnesten in een telgebied. Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming, Arnhem.